

Edinost je ob Garibaldijevi osebi zapisala, »čemu se šestokrat slavi prvi italijanski republikanec kot najvzornjši ženij.«²⁴

Septembra leta 1878 je bil v Ljubljani proces proti Italijanoma iz Istre Feliceju Bennatiju in Luigiju Quarantottu, obtoženima protidržavne dejavnosti v demonstracijah, ki so tistega leta vznemirjale javnost v Avstrijskem primorju. Branila sta ju dr. Alfonz Moschè in dr. Valentin Zarnik; uspelo jima je, da sta bila obtožena oproščena krivde.²⁵ Zarnik je v zagovoru tudi poudaril, da želi zatiralec narediti Slovence za rablje Italijanov. Očitno je bil Zarnik in krog njegovih somišljenikov zadovoljen z razsodbo. V ljubljanski čitalnici so pripravili sprejem za oba Istrana in njuna zagovornika; pri tem so prepevali Garibaldijevo himno.²⁶ Zarnikova naklonjenost italijanskemu risorgimentu se je tako pokazala tudi kot konkretno dejanje.

²⁴ Dušan Kermavner, *Slovenska politika v letih 1879 do 1895*. Političnogodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848–1895. 5. Opombe. Ljubljana 1966, str. 361.

²⁵ *Novice* 11. 9. 1878, šte. 37, str. 293.

²⁶ Giovanni Quarantotti, Il processo per alto tradimento Benatti–Quarantotto. *La Porta orientale* 9/1939, str. 277–250; Lavo Čermelj, Proces proti italijanskim iredentistom v Ljubljani. *Misel in delo* 5/1939, str. 254–255.

Petra Kolenc

KNJIŽNICA DUNAJSKEGA AKADEMSKEGA DRUŠTVA »SLOVENIJA« MED LETI 1880 IN 1894

»Pet sto let je bilo prešlo ob rojstvu naše 'Slovenije', odkar je prestopil prag dunajske »Alma Rudolphina« prvi slovenski dijak, odkar je zasedel prvi učenjak rodom Slovenec stolico cerkvenega prava na istem vseučilišči. »Črno-tamno je obzorje« naše v teh dolgih petih stoletjih. Malo, malo vemo o teh dobah; imena nekaterih rektorjev, imena nekaterih profesorjev, ustanov – to je do mala vse. In vendar, ni-li ta drobščina vredna, da jo otmemo pozabe? Saj ž njo pojsanimo ono malce zgodovine slovenstva onih časov, v katerih so še domači vozniki prevažali blago po cesarski cesti od Trsta do Dunaja in prinašali »črnošolcu« na Viden ali Kostanjevico popotnico od očeta in spomin od matere. In že v teh davnih časih je bil izvestno znan mej ljudstvom rek, katerega je zapisal v Martinu Krpanu nepozabni naš Levstik: 'Kdor gre na Dunaj, Pusti naj trebuh zunaj!'« (Vencajz, 1894, str. III). Tako beremo v uvodu knjige, *Spomenica o petindvajsetletnici akad. društva »Slovenija« na Dunaju* (Dunaj, 1894). Njen avtor, »zgodovinar slovenskega študentstva« (SBL, 1932, str. 393), Janko Vencajz v monografiji opiše razvoj visokošolskega študija na Dunaju od njegovih začetkov, ko je Rudolf IV. Habsburški leta 1365 ustanovil »Almo Rudolphino«, visoko dunajsko šolo, vse do predmarčne dobe 1830 in kasnejšega razmaha študirajoče slovenske mladine in njenega društvenega življenja na Dunaju med leti 1848 in 1894. Na tem mestu s pomočjo društvenih listin in zapisnikov oriše 25 let delovanja najpomembnejšega slovenskega študentskega društva na Dunaju, kamor je letno prišlo študirat najmanj 600 slovenskih študentov, med katerimi jih je bila vsaj tretjina aktivno vključena v dunajsko društveno življenje (Vodopivec, 1994). Pregled razvoja društvene knjižnice, ki sledi v nadaljevanju, se tako omejuje na tistih 25 let dela društva, ki ga oriše omenjena *Spomenica* (Vencajz, 1894).

Leta 1880, potem ko je t. i. tretja »Slovenija«¹, društvo slovenskih študentov na Dunaju, delovala sicer prekinjeno od pomladnega leta 1848, kontinuirano pa od leta 1868, je razvoj njenih vsebin pripeljal do tega, da je dne 21. februarja njen zbor sklenil, da se ustanovi knjižnica. V ta namen je bil izvoljen tričlanski pododbor, ki je bil zadolžen za shranjevanje in evidentiranje prvih knjig. Kljub temu, da se je predlagani odbor kmalu razšel, je to dejanje pomenilo začetek načrtovane in jasno zastavljene knjižnične dejavnosti pod okriljem enega najpomembnejših slovanskih društev, ki so na Dunaju nastajala v drugi polovici 19. stoletja. To je bil hkrati tudi čas razcveta in vse večje potrebe širokih slojev po splošni izobrazbi, kulturi in zabavi ter udeležbi v javnem življenju, kar je povzročilo razmah čedalje večjega števila splošnokulturnih, literarnih in poljudnoznanstvenih časopisov, magazinov, informativnih glasil, tedenskih in dnevnikov. Strokovna in znanstvena dognanja pa so vplivala na razvoj strokovnega in znanstvenega časopisja kot trdi Logar v *Uvodu v bibliografijo* (1970). Na vse večje število izdanih knjig in časopisja so se odzivala številna društva, ki so svoje čitalnice obogatila z novimi periodičnimi naslovi in novimi knjigami, iz katerih so se kasneje razvile društvene knjižnice.

Posebej pomembno vlogo je v tem času imela tudi novonastajajoča knjižnica »Slovenije«, ki je na Dunaju začela zbirati pomembne slovenske periodične naslove in pretežno strokovne ter znanstvene knjige. »Koliko pomembe je ta ustanovitev, more oceniti le oni, ki ve, kako se radosti človeku srce, če more v tujini zabavati v družbo svojih sorojakov in zajemati duševne hrane iz slovstva materinega jezika« (Vencajz, 1894, str. 95).

6. marca 1880 je društvo »Slovenija« priredilo »zabaven večer« za vse, ki so sodelovali pri pripravi Prešernove proslave. Njim je bila istočasno namenjena prošnja, ki je vabila, naj podarjajo knjige novi društveni knjižnici (Vencajz, 1894). Ni nam znano, kakšen je bil odziv na

¹ Prvo študentsko društvo na Dunaju z imenom »Slovenija« je nastalo v letu marčne revolucije 1848, vendar je njegovo delo s časom zamrlo, tako je leta 1861 začelo delovati novo društvo z enakim imenom, ki pa je bilo preoblikovano, zato velja leto 1869 za že tretji začetek dunajskega društva »Slovenija«.

prošnjo. Nadaljnje društveno poročilo pa govori o razvijajoči se knjižnični dejavnosti znotraj društva. Že v naslednjih nekaj mesecih je bila pripravljena tudi pravna podlaga delovanja knjižnice in 22. junija 1880 je bil na občnem zboru »Slovenije« sprejet knjižnični red, ki sta ga podpisala tedanji predsednik, študent klasične filologije in slavistike Mihael Zavadlav, in tajnik, študent prava Janko Babnik². S sprejetjem knjižničnega reda je bil hkrati razpuščen dotedanji knjižnični odbor. Če bi bilo društvo »Slovenija« ukinjeno, bi celoten knjižnični fond prešel na »Dramatiško društvo«, prav tako delujoče med slovenskim študenti na Dunaju. Nov red, sestavljen iz 40. točk, je v delovanje društvene knjižnice vnesel veliko novih, mestoma zelo strogih pravil. Ni nam znano, ali so bila pravila o delovanju knjižnice že pred tem tako temeljito podana znotraj ostalih slovenskih čitalnic ali so bila zgolj prevedena po vzoru kakšne od številnih delujočih dunajskih društvenih knjižnic ali pa so bila na novo sestavljena prav ob porajajoči se potrebi in želji po strokovnem delovanju nastajajoče knjižnice. Prav zaradi njihove temeljitosti pa jih lahko štejemo za pomemben doprinos k razvoju slovenskega bibliotekarstva, zato njihovo vsebino oz. vsebino knjižničnega reda objavljamo v celoti brez popravkov, kakor se je v lastnoročnem zapisu ohranila v zapuščini dr. Henrika Tume, ki jo hrani Raziskovalna postaja Nova Gorica ZRC SAZU.

Knjižnični red društva Slovenije !

- S. 1. Knjižnica »Slovenije« je sredstvo za dosego namena S. 1 društvenih pravil označenega, ter je samostojni del društvenega premoženja.
- S. 2. Knjižnica ima se hraniti na stanovanji stalno na Dunaji bivajočega Slovence ali od društva za to najetem stanovanju.
- S. 3. Hranilec knjižnice sme društvu le v obroku dveh mescev svoje stanovanje odpovedati.
- S. 4. Z knjižnico vred imajo se ohranjovati vse knjige i listine spadajoče v arhiv, dalje vse muzikalije i.t.d.
- S. 5. Knjižnica narašča: a) po darilih knjig od udov in neudov; b.)po darilih v gotovini; c) s tem, da se Slovenija vpiše za uda pri raznih literarnih društvih in zavodih.
- S. 6. V katera literarna društva ali zavode se ima Slovenija vpisati, določuje po obstoječem zakladu odbor ali pa na predlog posameznega uda zbor »Slovenije«.
- S. 7. Iz daril v gotovini i drugih denarnih dohodkov ustanovi se knjižnični zaklad, iz katerega se nakupujejo knjige ter pokrivajo stroški knjižničnih potreb (vezanje knjig i.t.d.)
- S. 8. Darila knjižnici imajo se naznanjati po predsedniku i tajniku Slovenije u slovenskem listu s primerno zabvalo
- S. 9. Odbor sprejema ali ne sprejema podarjene knjige brez razlogov.
- S. 10. Doneski za knjižnico oddajajo se denarničarju »Slovenije«, ki ima po izplačanju stroškov za knjižnico ostatek naložiti pri prvi dunajski hranilnici.
- S. 11. Uprava zaklada je dolžnost odbora Slovenije.
- S. 12. Darila knjižnici upisujejo se kronološki v knjigo »Kronika knjižnice Slovenije«.
- S. 13. Vsaka knjiga, brošura, rokopis, zemljevid i.t.d. ki pride v lastnino knj. Slov. ima se takoj zaznamovati z društvenim pečatom.
- S. 14. Knjige, brošure, i.t.d zabilježujejo se po svojem zadržaju v posebnem zapisniku.
- S. 15. Za izposojevanje knjig služi zapisnik v katerem se zabeležuje 1. tekoča številka, 2.)naslov knjige, 3) lastnoročni podpis onega, ki si je knjigo izposodil, 4.) kedaj si je knjigo izposodil, 5) lastnoročni podpis onega, ki je knjigo posodil, 6.) dan vrnitve, 7.)podpis onega, ki je knjigo vrnil, 8.)Prevbilježbe na izposojeno knjigo, 9.) Opombe
- S. 16. Opravila pri knjižnici opravlja arhivar »Slovenije« kot knjižničar. Kot takovemu je njegov samostojen.
- S. 17. Njegov delokrog obsega: a) sprejemanje knjig, b) vodstvo kronike knjižnice društva Slovenije, c) vodstvo zapisnika knjig po zadržaji d)vodstvo zapisnika za izposojevanje knjig

- S. 18. Njegova dolžnost je dalje v zbornik Slovenije naznanjevati čas, kedaj se knjige izposojajo. Čas izposojevanja dogovarja vedno s hranilec knjižnice.
- S. 19. Hranilec knjižnice ima strogo dolžnost skrbnega varuha knjižnice in arhiva.
- S. 20. Ako slučajno arhivar kot knjižničar ne utegne knjižničnih opravil opravljati, nadomestuje ga hranilec knjižnice.
- S. 21. Opaži hranilec kakov nered, ima to takoj odboru »Slovenije« naznaniti slučajno tudi nasvete staviti.
- S. 22. Hranilec knjižnice ima glede knjižnice pravice arhivarja.
- S. 23. Za počitnice ima tajnik v knjižnici ohraniti zapisnik i listine »Slovenije«, arhivar vse muzikalije, ki jih je za časa šolskega leta pri sebi imel in druge v arhive spadajoče stvari.
- S. 24. Kontrolo glede knjižnice imajo oskrbovati revisorji »Slovenije«.
- S. 25. Konec semestra ali na zahtevanje 15 udov v tekočem semestru mora arhivar kot knjižničar poročati o stanju knjižnice.
- S. 26. Pravico izposojevati si knjige imajo vsi udje Slovenije in sicer ne več kot po dve objednem. Vsak se mora skazati z legitimacijskim listom.
- S. 27 Tudi udom drugih slovanskih društev se smejo knjige izposojevati, ali le u slučaju reciprocitete.
- S. 28 Ako si ud drugega društva izposodi knjigo, izkazati se ima z legitimacijskim listom dotičnega društva dalje priložiti od predsednika in tajnika dotičnega društva podpisan list, v katerem se pove, da odbor dotičnega društva prevzame za svojega člana garancijo.
- S. 29 Ta list se dotičniku, ko je knjigo vrnil, ima zopet izročiti.
- S. 30 Znanstvena dela izposojujejo se na jeden mesec, zabavna na 14 dni. Ti obroki se v sili zdaljševajo.
- S. 31 Kdor si ob določenem času obroka ne zdaljša, ali ne vrne knjige, pozivlje se od knjižničarja na lastne stroške in če pojavi ne ustreže v osmih dneh, zgubi po S. 36 pravo izposojevati si knjige za četr let.
- S. 32 Za zgubljeno ali poškodovano knjigo povrniti se ima vsa njena vrednost, ki jo najodloči v dvomljivih slučajih odbor. Vsak si torej naj da dostaviti, ako je knjiga poškodovana, ker se na poznejše opomnje ne bode več oziralo.
- S. 33 Izven Dunaja se knjige nemajo izposojevati; kdor pa knjige izven Dunaja domov vzame, a je ne vrne v 14 dneh, plača za vsak dan dva novca kazni.
- S. 34 Če se po knjigi ne poprašuje, sme se ista v nujnih slučajih z dovoljenjem predsednikovim, oziroma podpredsednikovim in tajnikovim izposoditi za naveden čas (SS. 30) tudi izven Dunaja. Dotičnik pa mora naznaniti svoj natančen naslov.
- S. 35 Denarne kazni uporabljajo se v korist knjižnice.
- S. 36 Kdor ne spolnjuje navedenih določil, naznani se takoj odboru, ki mu vzame pravo do izposojevanja knjig za četr, pol, celo leto. Kdor pa celo izgubljene ali poškodovane knjige neče vrniti, javi se koncem polleta slovenskim časnikom ter izgubi pravo do izposojevanja knjig za vselej.
- S. 37 V takih slučajih mora odbor skrbeti za sredstva, kako se ima zgubljena knjiga ali nje vrednost poravnati od sorodnikov dovtičnega.
- S. 38 Oziroma v tem knjižničnem redu nedoločenih zadev veljajo določbe pravnega reda društva Slovenije.
- S. 39 Ako se opreje ta knjižnični red, denete se točki 17 i 18 opravi enega reda ob veljavo.
- S. 40 Ta knjižnični red se napiše ko je bil sprejet v zapisnik ker zadobi takoj veljavo.

Sprejet je bil ta knjižnični red v občnem zboru Slovenije, dne 22. junija 1880.

Zavadlav m. pr.
predsednik

Janko Babnik
m. pr.
tajnik

Da se je društvena knjižnica naglo razvijala, je razvidno tudi iz ohranjenega poročila z dne 15. januarja 1881 »Položenje društva se je v tem boljšalo od dne do dne: knjižnica je rasla vsled obilnih darov od seje do seje za 20 do 40 knjig« (Vencajz, 1894, str. 79). Znotraj društva so se razvijali številni odseki, ki so skrbeli za izpopolnjevanje študentov in strokovna predavanja. Poleg že obstoječega pravnega odseka, so v nadaljnjem razvoju društva delovali še agronomski in

² Kasneje avtor Nemško-slovenske pravne terminologije, ki je leta 1894 izšla na Dunaju.

poljedeljski odsek, kasneje tudi književni odsek. Seveda so vsi odseki hkrati bogatili knjižnico s strokovno literaturo. Društvo vse do tedaj ni imelo svojih prostorov in prav kmalu se je pojavila prostorska stiska tudi s knjižnico, kar so premostili tako, da je Slovenija s 5 gld. postala podpornica češkega dijaškega društva »Akademski spolk« in je tako lahko svoje knjižne omare postavila v čitalnico omenjenega društva. Že naslednje leto, natančneje 14. 1. 1882, je društvo v korist novim pridobitvam društvene knjižnice priredilo Vodnikovo besedo, na katero se je odzvalo veliko število pomembnih članov drugih, predvsem slovanskih društev na Dunaju. Maja istega leta je knjižnica dobila prvi listkovni knjižnični katalog oz. »zapisnik na listkih«, ki ga je sestavil tedanji knjižniški pododsek. Žal pa se kot vir financiranja knjižnice niso obnesle znotraj društva organizirane loterije, ki naj bi knjižnici prinesle lep delež sredstev, saj so tedanje oblasti tovrstno financiranje večkrat prepovedale (Vencajz, 1894).

Stiska s čitalniškim prostorom se je v letu 1882 nadaljevala, »Slovenija« je zato ves čas videla rešitev v snovanju skupnih čitalniških prostorov z drugimi slovanskimi društvi na Dunaju. Spomladi 1883 je prenehalo delovati »Literarno društvo«, ki je takoj ob ukinitvi podarilo svojo knjižnico »Sloveniji«, ki pa se je ves čas soočala s težavami zaradi nepotrjenih pravil delovanja društva. Konec oktobra 1883, ko so bila pravila društva potrjena, je društvo pridobilo številne nove člane, med drugimi tudi tedanjega študenta prava Henrika Tumo. Društvo je bilo ravno tedaj na pravi poti, da ustvari »slovenskemu velikošolcu prav lepo ognjišče in središče: svojelastno čitalnico« (Vencajz, 1894, str. 88). Vztrajno iskanje prostorov se je že v naslednjem mesecu obrestovalo.

Navada že utečenih društev je bila, da se njeni člani zbirajo v kavarni, kjer se je običajno oblikovala srž družabnega življenja. Društvena kavarna je tako postala *Café Tischler*, tu je »Slovenija« začasno nastanila tudi svojo knjižnico in čitalnico, ki je ob koncu leta že prejela prve periodične liste: *Kres*, *Zvon*, *Pravnik*, *Vienac*, *Slovenski narod*, *Slovan* ter druge tuje periodične naslove, ki so na njen naslov prihajali brezplačno. Številne je motilo, da ima društvo sedež v kavarni, kajti le ta je bila pogosto zbirališče za družbo, ki je potem krogala vso noč. Tudi zaradi tega se je za pridobitev novih prostorov v tistem času močno zanimal Henrik Tuma, ki se je takoj ob prihodu v društvo zavzel za knjižnico: »Ugotovil sem, da ima Slovenija razmeroma bogato knjižnico, pridobljeno večinoma z darovi slovanskih založnikov. Posebno bogato je bila zastopana ruska literatura. Prav mnogo knjig, posebno ruskih, je bilo še nerazrežanih, znamenje, kako malo so slovenski dijaki čitali. Le izjemoma je kdo izmed njih znal čitati cirilico. Uredil sem najprej knjižnico in sčasoma dvignil zanimanje zanj; pričeli so zahajati tudi nečlani. Pridobil sem odbor za prodajo vseh dvojnikov. Razpisali smo dražbo knjig in izkupili precejšnjo vsoto. Precejšen dohodek je dala tudi prireditev Prešernovega večera (Tuma, 1997, str. 123). Njegova zagnanost v društvenem življenju dunajskih Slovencev ga je v letu 1884 pripeljala do funkcije predsednika »Slovenije«. Prav s Tumovo organizacijsko spretnostjo in novo pridobljenimi sredstvi si je društvo kmalu opomoglo. Maja 1884 so ponovno stekli pogovori med »Slovenijo«, »Bukovino« in »Akademskim Spolkom« o zasnovi skupne čitalnice, ki so jo hoteli umakniti iz kavarne. Predlagan je bil najem stanovanja v bližini dunajskega vseučilišča, vendar se ideja ni obnesla zaradi pomanjkanja motivacije in denarnih sredstev (Vencajz, 1894). V začetku leta 1885 je »Slovenija« postala bogatejša še za nov, književni odsek, ki je v društvu skrbel za predavanja, branje in presojanje znanstvenih in leposlovnih del, s posebnim poudarkom na promoviranju slovenskega slovstva. Še v istem letu se je »Slovenija« pogodila z madžarsko »Bukovino« in hrvaškim »Zvonimirom« o skupni uporabi čitalnice. Tedaj je bila po poročilu za knjižnico nabavljena tudi nova čitalniška miza in nekaj držal za časopise. Skrb za knjižnico se je odražala tudi v ukrepu, da nepopolne zbirke knjig prodajo, z izkupičkom pa nabavijo nove, bolj uporabne.

V novem študijskem letu 1885/86 so slovenski študentje na Dunaju dočakali nove, sicer skupne prostore s hrvaškim »Zvonimirjem«, kjer so uredili čitalnico in knjižnico. Obogatitev je knjižnici prinesla tudi izmenjava dvojnikov iz Zvonimirjeve knjižnice. Društvena čitalnica pa je postala kmalu prenatrpana za ves program, ki se je odvijal v društvu, tako so se njegovi člani z »Zvonimirjem«, »Akademskim spolkom« in »Tatranom« ponovno

dogovarjali o najetju večjega stanovanja. K ideji sta kasneje pristopili še slovanski društvi »Zora« in »Ognisko«. Vsi »Jugoslovani« so bili načeloma za skupno stanovanje, ideja pa je zaradi nasprotovanja »Akademskega Spolka« propadla.

Knjižnica »Slovenije« se je v nadaljevanju močno izpopolnila in obogatila, zato so za nemoteno delovanje določili poleg knjižničarja še dva člana društva, ki naj bi uredila knjižnico tekom zimskih počitnic. Tako se je »knjižniški odsek« društva povečal zaradi vse večjih pridobitev knjižnice. Ob ureditvi knjižnice so sklenili, da se vse poljudne knjige ter dvojnike podari (Vencajz, 1894). Književni odsek je še naprej skrbel za širjenje slovanskega slovstva.

Prav knjižnica s čitalnico je bila v tistem času živahno zbirališče na Dunaju študirajočih Slovencev. Sem so prihajale vesti iz domovine, tu so se širile informacije o novih knjigah, vrstila številna predavanja, neformalni pogovori in polemike, ki jih je sprožil odziv na branje slovenskega in tujega časopisa, ki je v čitalnico prihajalo praviloma brezplačno³. Celo čitalniški pododbor se več ni sklical, ker so vsi člani društva sodelovali pri delovanju knjižnice.

21. februarja 1891 je »Slovenija« skupaj z »Akademskim Spolkom« proglasila »vzajemnost v obisku čitalnice in porabi knjižnice obeh društev« (Vencajz, *Spomenica*, str. 117). Poročilo iz 23. maja 1891 pa navaja, da je knjižnica v neredu, zato je bilo potrebno, da jo novi »knjižniški odsek« uredi. Sprejet je bil sklep, »naj se vse nabožne, poljudne in neakademiške knjige porazdeli bralnim društvom na periferiji« (Vencajz, *Spomenica*, str. 118). S tem je bila dokaj jasno nakazana usmeritev društva, ki so mu bile že od samega začetka bližje liberarne misli. Razhajanje članov predvsem v odnosu do političnega dogajanja v domovini je tudi v »Sloveniji« pustilo različno ideološko usmeritev, ki je kasneje rezultirala v leta 1894 ustanovljeni »Danici«, katoliškem društvu slovenskih dunajskih študentov in je bila v veliki meri posledica gmotnega, še zlasti pa ideološkega vpliva iz domovine, ki je pod vodstvom Antona Mahiča zahtevalo organizacijsko in idejno diferenciacijo med študenti.

»Slovenija« je kljub ideološki delitvi še naprej krepila svoje članstvo, kar je bilo zaznati tudi v vse bogatejši ponudbi njene knjižnice, katere fond se je zaradi vsejasnejše politične usmeritve nekoliko spreminjal, žal tudi okrnil. Nekaj strokovnega gradiva je knjižnica tedaj predala novoustanovljenemu tehniškemu klubu in tako postavila podlago za osnovanje nove, strokovne knjižnice. Ob koncu leta je bil sestavljen odsek petorice, ki je poskrbela za neurejeno knjižnico. Tudi odločitev, da si društvi »Slovenija« in »Zvonimir« poiščeta vsako svoje prostore, je dozorevala. Rešitev pa je bilo zaznati šele s prenovljeno podnajemno pogodbo skupnih prostorov. Knjižnica in društvena čitalnica sta bili še naprej vzajemno na voljo vsem članom »Zvonimirja« in »Slovenije«, tudi vsebina njene zbirke se je temu primerno dopolnjevala. Društvi sta se z novim letom 1893 preselili v nove prostore, kjer je za potrebe obeh društev, v treh sobah in potrebnih stranskih prostorih, deloval odbor, bralna ter klubska soba in knjižnica.

Leta 1894 je imela knjižnica »Slovenije« v svoji zbirki že 1497 naslovov v 2223 zvezkih. Iz spodnje tabele je razvidno število knjižnih naslovov po posameznih podočjih. Znotraj društvenega arhiva je bilo poleg navedenega še 45 zapisnikov in številne listine ter 343 muziklij. V društveno knjižnico je prihajalo kar 94 naslovov periodičnega tiska, od tega je 47 pripadalo Sloveniji, enako število »Zvonimirju«⁴. Med naslovi periodičnih listov je bilo v čitalniškem delu Slovenije 12 dnevnikov⁵, 18 časopisov splošne vsebine⁶ ter 17 časopisov

³ Uredništvo dnevnika *Slovenec*: političnega lista za slovenski narod se je odločilo, da v letu 1886 ne bo več pošiljalo na Dunaj brezplačnega izvoda, nakar je društvo »Slovenija« močno protestiralo. Hkrati pa se je zahvalilo uredniku in izdajatelju *Rimskega katolika*, Antonu Mahniču, za brezplačno pošiljanje omenjenega goriškega časopisa dunajski »Sloveniji«. Le-ta je bil l. 1891 v vse bolj liberalnem vzdušju »Slovenije« izvzet iz nadaljnega naročanja društvene knjižnice. Tudi humoristični list *Brus*, ki je sicer v istem letu nehal izhajati, je bil izločen iz nadaljnega naročanja.

⁴ Med periodiko slednjega so bili večinoma hrvaški časniki in časopisi.

⁵ Poleg *Slovenskega naroda* še ostali večinoma slovanski dnevnik *Hlas Naroda*, *Novoe Vremja* (cir.), *Obzor*, *Parlamentär*, *Politik*, *Ruskaja prjavda* (cir.), *Vaterland*, *Deutsches Volksblatt*, *Fremdenblatt* (Vencajz, 1894)

strokovne vsebine⁷. Stanje društvene knjižnice v letu 1894 veliko pove o postavitvi oz. klasifikaciji knjig znotraj knjižnice, kar je bilo ob 2223 knjižničnih enotah nedvomno potrebno za nemoteno delovanje. Prostor društva so bili slovenskim študentom na voljo cel dan, čemur se je prilagodila tudi knjižnica. Ta je bila odprta vsak dan med 8. in 21. uro. Knjižnica je s selitvijo utrpela številne izgube, nekatere tudi zavestno zaradi jasno nakazane liberarne oz. narodno-napredne usmeritve⁸: »Obrekajoče besede v nekkih časnikih so našle pri naših političnih nasprotnikih – žall- le preodprta ušesa; saj je slebernemu »Slovenijanu« le preveč znano, da velja naše društvo v očeh kranjskih in celo mnogih dunajskih klerikalcev za brezverno društvo in marsikatera zbegana slovenska mati se boji, da se jej ljubljenski sin akademik ne vsede v ono framasonsko ložo, ki se zove »Slovenija« (Vencajz, 1894, str. 125).

KLASIFIKACIJA	število naslovov
leposlovje	1184
bogoslovje	48
pravoslovje	132
narodno-gospodarstvo	24
modroslovje	26
jezikoslovje	248
naravoslovje	46
zgodovina	245
zdravoslovje	46
raznoterosti	165
skripte	23
zemljevid	36

Število naslovov po posameznih področjih v knjižnici »Slovenija« v letu 1894 (Vencajz, str. 161)

LITERATURA

- KRANJEC, Silvo. 1890: Vencajz, Janko. V: *Slovenski biografski leksikon*, 13. zvezek. Ljubljana : SAZU, str. 393
- KREMENŠEK, Slavko. 1997: Slovenija. V: *Enciklopedija Slovenije*. 11. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987-2002, str. 379
- LOGAR, Janez. 1970: *Uvod v bibliografijo*. Ljubljana: NUK.
- TUMA, Henrik. 1997: *Iz mojega življenja: spomini, misli in izpovedi*. Ljubljana: Tuma.
- VENCAJZ, Janko. 1894: *Spomenica o petindvajsetletnici akad. Društva »Slovenija« na Dunaji*. V Ljubljani: Akad. društvo Slovenija.
- VODOPIVEC, Peter. 1994: Slovenski študentje na Dunaju pred prvo svetovno vojno. V: *Dunaj in Slovenci*. Ljubljana : Zveza zgodovinskih društev Slovenije : Znanstvenoraziskovalni center SAZU, str. 89-97.

VIR

Knjižnični red društva »Slovenija«, hrani Zapuščina dr. Henrika Tume, Raziskovalna postaja ZRC SAZU Nova Gorica.

⁶ Med slovenskimi *Amerikanski Slovenec*, *Dolenjske novice*, *Domovina*, *Edinost*, *Naša sloga*, *Novice*, *Pavliha*, *Rodoljub*, *Slovenski gospodar* in *Slovanski svet*. Med ostalimi slovanskimi časopisi so v čitalnici »Slovenija« bili prisotni tudi *Češka straž*, *Humoristické listy*, *Mir*, *Neven*, *Obchodni Obzor*, nekaj naslovov je bilo tudi italijanskih (*Il Rinnovamento*) ter nemških (*Südsteirische Post*) (Vencajz, 1894).

⁷ Tudi tu veliko slovenskih naslovov *Cvetje*, *Dom in svet*, *Kmetovalec*, *Pedagoška knjižnica*, *Poljedelec*, *Popotnik*, *Slovenski pravnik*, *Učiteljski tovariš*, *Vesna*, *Vrtec*, *Zvon*. Med tujimi strokovnimi časopisi so bili *Der Bautechniker*, *Fremdenzeitung*, *Niva* (cir.), *Nove proudy*, *Oest. Gerichtszeitung*, *Oest. Touristenzeitung*, *Prosvěštnie*, *Romänische Jahrbücher*, *S'ever'* (cir.).

⁸ V tistem času je protestno prenehala s prejemanjem vodilnega časnika slovenskega katalocizma *Slovenca*.

Jasna Fakin Bajec

ZAČETKI RAZVOJA TURIZMA NA KRAŠKIH KMETIJAH V OBDOBJU MED PRVO IN DRUGO SVETOVNO VOJNO

Kras je s svojimi naravnimi in kulturnimi posebnostmi od nekdanj privabljal mimoidoče popotnike, znanstvenike, raziskovalce in ljudi, ki so si v mirnih kraških vasicah zaželeli oddiha. S svojimi naravnimi značilnostmi, zlasti s podzemeljskim svetom, je v tujini zaslovel že v 16. stoletju (gl. Shaw, 2000). Kraške jame, udornice, apnenčasta prepustna tla, presihajoče jezero so le del naravnih znamenitosti, za katere so se zanimali že aristokratski znanstveniki, med drugimi tudi Janez Vajkard Valvasor, Baltasar Hacquet, Jožef Anton Nagel, Tobija Gruber in drugi. Z odprtjem podzemeljskih jam širši javnosti pa se na Krasu začne razvijati turistična dejavnost. Prva jama, ki so jo odprli za turizem, je bila Vilenica pri Lipici (1633). Zaradi ugodne lege blizu Trsta in bližnje Lipice je privabljala domačine in tujce. Šele kasnejši sloves Postojnske jame in Škocjanskih jam je zmanjšal zanimanje za Vilenico. Tudi Postojnska jama je bila že dolgo znana, s postavitvijo železniških tirov leta 1872 in električne razsvetljave leta 1884 je imela iz leta v leto več obiskovalcev. K temu je veliko pripomogla tudi ugodna prometna lega v neposredni bližini tržaške ceste, kjer je bilo vedno veliko domačih in tujih popotnikov. Znamenitejše kot Postojnska jama so bile Škocjanske jame (leta 1819 so začeli voditi knjigo obiskovalcev), vendar zelo težko dostopne. Tudi Cerkniško jezero je bilo tedaj za turiste zelo mikavno, saj je bilo najlažje dostopno presihajoče jezero v Evropi. Z obiskovanjem kraških jam se je na Krasu razvijal izletniški turizem, saj se tu ljudje niso zadrževali dalj časa, sčasoma, z razvojem večjih mest v okolici Krasa (Trsta, Tržiča/Monfalcone, Vidma, Benetk in Gorice) pa se poleg izletništva začne še letoviščarski turizem.

Na daljše počitnice so turisti iz večjih mest začeli prihajati v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno, ko je Kras postal del italijanske kraljevine. V večini so na kraško podeželje prihajali manj premožni meščani, ki si razkošnih potovanj z daljšimi letovanji na morju in v zdraviliščih (kot so bili Bled, Rogaška Slatina, Dobrna) niso mogli privoščiti. Zato so se raje odločali za preživljanje počitnic v naravi, daleč od poletni vročega, zatohlega in nezdravega mesta, proč od napornega vsakdanjika v poklicni in javni sferi, skratka preživljali so jih preprosto, a zdravo. Nekateri premožnejši meščani so se na podeželju umaknili v najeto ali lastno podeželsko vilo, medtem ko so se manj premožni meščani odpravili na poletne počitnice k sorodnikom ali prijateljem ali pa so si najeli sobo na podeželskih kmetijah ali v cenejšem gostišču. Zgodovinar Andrej Studen, ki se je ukvarjal z značilnostmi meščanskega turizma, je v razpravi »Iz avanturizma v turizem« takšen tip turizma označil za poletno svežino.¹ V večini so turisti prihajali vsako leto, nekateri so navezali z domačini tesnejše stike. Čas bivanja na podeželju je bil dolg najmanj dva tedna, po možnosti pa mesec ali celo dva. Lahko so na počitnice prihajale le mame z otroki, medtem ko so jih možje obiskovali le konec tedna. Nekateri pa so počitnice omogočili le svojim otrokom in z njimi preživljali le vikende. Poleg meščanov italijanskega rodu, t. i. italijanske gospode, je na počitnice k sorodnikom prihajal tudi proletariat slovenskega rodu, ki se je s podeželja v mesto preselil zaradi stalne službe. Tudi zanj je bilo značilno, da je na podeželje zahajal zaradi slabega ekonomskega položaja, želje po domačnosti in stikih s slovenskim prebivalstvom. Ob nedeljah in večjih praznikih so prihajali tudi enodnevni, izletniški gostje.

O glavnih motivih in vse večjem številu tujkega prometa na Krasu nam nazorno govori tudi dopisnik v časopisu *Edinost* iz leta 1927, ki piše takole: »Na valovitih tleh, po gričih, dolinah in sedlih se belijo kraške vasi. Kot vabljiv svet se zdijo v tem velikem božjem vrtu, ki je močno

¹ V svoji razpravi je avtor na podlagi nemških in avstrijskih zgodovinskih razprav o preživljanju prostega časa meščanov podal nekaj drobcev o potovanjih in začetkih turizma v 19. stoletju na Slovenskem (Studen 1996: 96).